

думку. Виховна цінність дискусій у формуванні толерантної особистості полягає у виробленні самостійної позиції та власного погляду на світ, вмінні оперувати аргументами і визнавати вдалі аргументи інших, здатності зважати на думки однокласників, краще їх розуміти.

У вітчизняній методиці навчання історії метод дискусії найчастіше застосовують під час завершення вивчення теми з основних питань або ключової проблеми теми. Наприклад, можна провести такі дискусії: "Розпад Радянського Союзу: чи були інші шляхи виходу з кризи?"; "Чи можна вважати голодомор 1932-1933 років геноцидом проти українського народу?"; "Воїни ОУН-УПА – герої чи зрадники?" та ін.

Одним із різновидів дискусії вважають метод дебатів, під час якого відбувається обговорення заздалегідь підготовлених і зафіксованих виступів представників двох протилежних за позицією груп. Виховний потенціал цього методу полягає у формуванні таких якостей як самостійність, відповідальність, критичність, толерантність. Учні вчать працювати в команді, враховуючи різні точки зору учасників групи, брати на себе відповідальність та приймати рішення в екстремальних ситуаціях. Дебати вчать переконувати учасників, не демонструючи своє вміння нападати на супротивників.

Висновки... Таким чином, ми можемо зробити висновки, що такі інтерактивні методи навчання, як дискусія, метод проектів, дебати, ігровий метод та інші, в найбільшій мірі відповідають завданням виховання толерантної особистості в сучасному світі, в якому кожна людина повинна навчитися критично мислити, залагоджувати конфлікти, поважати і розуміти інших людей. Ці методи навчання сприяють розвитку особистості з такими якостями, як терпимість, комунікативність, самостійність, відповідальність та соціальна активність. Разом з тим проблема пошуку ефективних методів і прийомів у вихованні толерантної особистості учня в загальноосвітніх навчальних закладах України має ще багато нерозкритих аспектів і потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Література

1. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 328 с.
2. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полі культурного середовища: Монографія. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2005. – 228 с.
3. Декларація принципів толерантності. Проголошена та підписана 16 листопада 1995 р. – Париж: ООН, 1996. – 16 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002.
5. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192с.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-12 класи. – К.: Ірпінь, 2005. – 142 с.
7. Шимановський М.М. Толерантність у викладанні історії в школі // Шлях освіти. – 1997. – №3. – С.21-24.

Анотація

У статті розглядається проблема виховання толерантної особистості підлітка у процесі вивчення історії в загальноосвітніх навчальних закладах України, а також методи і прийоми навчання, які в найбільшій мірі сприяють розвитку якостей толерантної особистості учня.

Аннотация

В статье рассматривается проблема воспитания толерантной личности подростка в процессе обучения истории в общеобразовательных учебных заведениях Украины, а также методы и приемы обучения, которые в наибольшей степени способствуют развитию качеств толерантной личности учащегося.

Подано до редакції 29.02.2008.

© 2008

Темченко О.В.

САМОВДОКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ – ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вивчаючи питання формування та розвитку професійної позиції вчителя, ми дійшли висновку, що однією з педагогічних умов цього процесу є систематичне самовдосконалення.

Професійне самовдосконалення розглядається нами як взаємозв'язок і взаємозалежність процесів професійного самовиховання і професійної самоосвіти. Професійне самовиховання – цілеспрямована активна діяльність особистості, метою якої є формування і вдосконалення позитивних якостей і усунення негативних відповідно до вимог професії. Професійна самоосвіта – це цілеспрямована робота з розширення та поглиблення своїх професійних знань, вдосконалення та набуття відповідних навичок та вмінь у процесі безперервної освіти.

Дійсно, неперервність освіти – це вимога часу. "... Педагогічна діяльність в основі своїй – творчий процес, оскільки він не зводиться до повторення одного разу засвоєного алгоритму і остільки в ньому постійно виникає щось нове" [3].

Отже, професія вчителя, як ніяка інша, вимагає самовдосконалення через поповнення знань, розвиток педагогічної техніки, мотивів творчої діяльності, стійких моральних якостей, розширення світогляду, розвиток сучасного стилю педагогічного мислення, культури емоцій і вольових проявів, комунікативних навичок, саморегуляцію діяльності, розвиток засобів самовдосконалення (самоаналіз, самопланування, цілеполягання в діяльності, самоорганізацію, самоконтроль, рефлексію).

Проте аналіз наукових джерел з питань формування професійної позиції педагога і професійного самовдосконалення дозволяє стверджувати, що на сьогодні не існує досліджень, у яких ці дві категорії розглядалися би у взаємозв'язку і взаємозалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Існуюча джерельна база з проблеми формування професійної позиції вчителя представлена різними підходами:

- через вплив на внутрішні установки особистості (С.Вершловський, Л.Лісохіна, Л.Мітіна, В.Сластьонін та ін.);
- особистісно-орієнтованим та ціннісно-орієнтованим (Т.Мальковська, О.Руденко, А.Чернявська та ін.);
- через рефлексивне управління (Т.Давиденко, Т.Шамова та ін.);
- через удосконалення засобів внутрішньо-шкільної методичної роботи (І.Жерносек, І.Луценко та ін.);

Питання самовдосконалення педагога розглядаються у роботах О.Діденко, І.Жерносека, А.Калініченко, В.Крижка, К.Левітана, Є.Павлютенкова та ін.

Формування цілей статті... Метою даної статті є висвітлення ролі самовдосконалення педагога у процесі формування і розвитку професійної позиції вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Як зазначено вище, складовими елементами процесу самовдосконалення вчителя є наступні: самоосвіта (здобуття знань, умінь і навичок), самовиховання (формування світогляду, вироблення внутрішніх мотивів діяльності і досвіду діяльності, позитивних якостей особистості). Зупинимося на характеристиці кожного з них.

Базова освіта педагога служить лише відправним пунктом у його діяльності. Однією ж основних цілей діяльності повинно бути формування установки на самоосвіту. У процесі самоосвіти накопичується творчий потенціал особистості вчителя, а результати такої роботи, за словами В.Кемерова, "об'єктивуються не в новому знарядді або культурному винаході, а, перш за все, у факті становлення цього індивіду як особистості" [2, с.160]. Самоосвіта вчителя досить ефективна в тому випадку, коли вона пов'язується не лише з суто дидактичними, методичними, виховними та іншими окремими ідеями, а виходить, насамперед, з ідеї всебічного розвитку спеціаліста як особистості. Відтак, ціллю самоосвіти є всебічний розвиток особистості педагога для забезпечення високої якості навчання, виховання і розвитку учнів, правильного вибору тих педагогічних ролей, які він грає в кожний момент своєї діяльності.

"... Педагогічна освіта... опосередковане практикою розширення отриманих у вищому навчальному закладі знань, творче засвоєння вчителем своєї педагогічної ролі з метою її адекватного виконання [3, с.49]. На різних етапах професійного становлення вчителя самоосвіти належить важлива. Але змістовно і методично по-різному організована роль.

Збагачення професійно значущих знань відбувається за рахунок вивчення наукової, науково-популярної літератури, спостереження з подальшим аналізом уроків і виховних заходів, проведених іншими вчителями, участь у роботі творчих семінарів, науково-практичних конференцій тощо, а також самоаналізу власного досвіду роботи.

Розвиток професійного мислення є результатом читання відповідної педагогічної і психологічної літератури, самоаналізу та взаємоаналізу уроків, розв'язання педагогічних ситуацій і задач, продумування багатьох варіантів розв'язання цих задач, участь у різних тренінгах, застосування різних видів педагогічних вправ тощо.

Самоосвіта – це об'єктивно-суб'єктивний процес, при якому в управлінні системою самоосвіти беруть участь як елементи зовнішнього впливу (керівництво самоосвітою) так і внутрішні чинники (індивідуальна свідомість кожного вчителя).

Організація самоосвіти включає формування в учителя установки на самоосвіту через створення відповідних зовнішніх і внутрішніх умов, а саме: вимоги соціуму, моральне і матеріальне стимулювання, контроль за самоосвітою, створення в і оптимізація умов для здійснення самоосвітньої діяльності на роботі і вдома.

Рушійною силою самоосвіти виступає самовиховання. Дійсно, в процесі самовиховання відбувається розвиток певних морально-вольових якостей, створюються внутрішні настанови на самоосвіту. Відтак, самоосвіта переростає в найважливішу серед духовних потреб учителя. Оскільки між самоосвітою вчителя і рівнем сформованості його професійної позиції існує прямий взаємозв'язок, необхідно в кожній конкретній педагогічній ситуації створювати умови для формування позитивного ставлення до педагогічної праці та її результатів. У процесі діяльності вчитель отримує інформацію про її результати (рівень навченості, розвитку, вихованості учнів) і, відповідно до них здійснює удосконалення програми самоосвіти. Цей процес нескінчений, носить циклічний характер, отже, самоосвіта – це постійне джерело вдосконалення професійної позиції педагога. Відтак,

реалізуючі програму самоосвіти в педагогічній практиці, вчитель отримує нову інформацію про систему своїх впливів і особистісно-ціннісних ставлень і вдосконалює цю систему.

Поділ самоосвіти і самовиховання на дві окремі складові самовдосконалення досить умовний, бо вони знаходяться в такій же нерозривній єдності, як освіта і виховання, мають спільне підґрунтя (самопізнання, самоаналіз, самопланування, самоконтроль, саморегулювання, самокорекція). При цьому самоосвіта є умовою самовиховання вчителя. Самопізнання включає в себе вивчення своїх психічних і фізичних особливостей, соціальних проявів, а також ставлення до людей, до діяльності, до себе. Воно є результатом роздумів про себе та своє призначення, осмислення своїх професійних задач (рефлексія), погляду на себе та свої дії зі сторони (самопостереження), постійного аналізу своєї професійної кваліфікації та педагогічної діяльності (самоаналіз).

Самовиховання педагога відіграє важливу роль у формуванні його професійної позиції, бо саме рівень розвитку і масштаби особистості вчителя є головними у визначенні тієї ролі, яку він грає у педагогічній взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу.

Залежно від індивідуального розвитку в процесі самовиховання педагога виділяють три рівні [3]:

- подолання особистісних (виявлених у процесів самопізнання) недоліків;
- ствердження професійно значущих якостей особистості педагога, які ще не стали його “другою натурою”,
- самовдосконалення тих позитивних якостей, які особистість уже має.

Такий умовний поділ необхідний для конкретизації зусиль керівника “зовнішній вплив” і вчителя “внутрішня система” на актуальних задачах саморозвитку, розвитку професійної позиції, яка виконує професійно-рольові функції у процесі розв’язування педагогічних задач. Так, розвиток професійно-ціннісних орієнтацій безпосередньо спирається на аналіз власних педагогічних цінностей, участь у дискусіях, вивчення творів класиків педагогіки, художньої літератури і мистецтва, етики; а через самоаналіз мотивів творчої діяльності і методів стимулювання розвиваються мотиви творчої діяльності.

Розвиток емоційно-вольової сфери вимагає від учителя самоконтролю і тренування в керуванні своїми психічними станами, характером вираження своїх емоцій і переживань. З цього приводу Ф. Гноболін зазначав: “Велике значення для спостережливості вчителя, для успіху його педагогічної діяльності в цілому має увага” [1, с. 100]. Учителю необхідні два види уваги – довільна й мимовільна. У його діяльності велику роль відіграє також розподіл уваги. Недостатньо уважний педагог не може бути хорошим вихователем, бо він не помічає характерних індивідуальних особливостей учнів, а тому не може скласти правильне уявлення про риси їх особистості, що так важливо для навчальної і виховної роботи, що, зрозуміло, веде до помилок при розв’язуванні педагогічних задач.

Самовдосконалення виконує наступні функції:

- удосконалення, збагачення знань учителя (предметних, частково-методичних, дидактичних, виховних, психологічних, етичних і т. ін.);
- розвиток світогляду, професійно-ціннісних орієнтацій, переконань, що відповідають задачам суспільства і школи;
- розвиток мотивів творчої діяльності (любов і повага до дітей, захопленість предметом, потреба в самореалізації і т. ін.);
- розвиток стійких моральних якостей особистості (переконаність, гуманізм, педагогічний оптимізм, принциповість, доброта, душевна щедрість і т. ін.);
- розвиток сучасного стилю педагогічного мислення, таких його ознак як системність, конкретність, гнучкість, економічність, селективність, почуття міри та ін;
- розвиток професійних навичок, педагогічної техніки, виконавчої майстерності (техніка словесної і несловесної комунікації, тобто техніка мови, а також руху міміки і жестів, інтонацій і т.п., техніка спілкування зі школярами, навички застосування різних ТЗН, включаючи складні технічні засоби (комп’ютери, відеотехніку);
- розвиток культури емоцій і вольових проявів учителя, саморегуляції діяльності;
- розвиток комунікативних навичок.

Відтак, у результаті самовдосконалення, яке охоплює всі сфери діяльності педагога і особистісні якості вчителя удосконалюється його система ставлень до самої діяльності та її результатів, до учасників навчально-виховного процесу і до самого себе. Тобто – професійна позиція. Таким чином, самовдосконалення виступає одним із механізмів розвитку професійної позиції вчителя.

Науковці виділяють наступні види професійного самовдосконалення:

- пасивне, яке відбувається в основному під впливом зовнішніх обставин або тільки на основі досвідченості за незначної активності самого вчителя;
- активне, яке передбачає вибірковий підхід до розвитку тих професійних умінь і якостей особистості, які учитель визначив для себе як найважливіші, найнеобхідніші;
- локальне, часткове охоплює лише окремі сторони педагогічної майстерності;
- глобальне, комплексне – усестороннє удосконалення учителем своєї особистості і своєї майстерності;
- епізодичне, яке виникає тільки при певному настрої вчителя;

- постійне, як безперервна робота над собою;
- цілеспрямоване, свідоме тобто планомірна робота над собою;
- стихійне, неусвідомлене тобто випадкове, інтуїтивне [4].

Висновки... Якщо самовдосконалення вчителя:

- стає постійною, безперервною й особистісно-значущою частиною цілісної педагогічної діяльності (так само важливою, як планування і проведення уроків і позаурочної роботи);
 - є свідомим, цілеспрямованим, планомірним;
 - охоплює всі сторони особистості і діяльності учителя, носить системний характер;
 - здійснюється безупинно, глибоко, інтенсивно;
 - націлене на досягнення глибоких, якісних змін у діяльності вчителя та її результатах, ставить перед собою досяжні, але максимально складні цілі;
 - стимулюється й одержує своєчасну підтримку і допомогу з боку колективу, адміністрації, методичної служби школи,
- то воно, тим самим, сприяє розвитку професійної позиції педагога (див. Рис. 1).

Література

1. Гоноболин Ф.Н. Книга об учителе. М.: Просвещение, 1965. – 260 с.
2. Кемеров В.Е. Проблема личности: методология и жизненный смысл. – М.: Политиздат, 1977. – 256 с.
3. Левитан К.М. Личность педагога: Становление и развитие. – Саратов. – Издательство Саратовского университета, 1990. – 168 с.
4. Павлютенков Є.М., Крижко В.В. Організація методичної роботи. – Х.: Вид. група "Основа", 2006. – 80 с.

Анотація

У статті розглядається проблема взаємозв'язку і взаємозалежності розвитку професійної позиції вчителя і його самовдосконалення. Доводиться, що ці процеси нерозривні і позитивно впливають один на одного.

Аннотация

В статье рассматривается проблема взаимосвязи и взаимозависимости развития профессиональной позиции учителя и его самосовершенствования. Доказывается, что эти процессы неразделимы и положительно влияют друг на друга.

Подано до редакції 06.03.2008.